

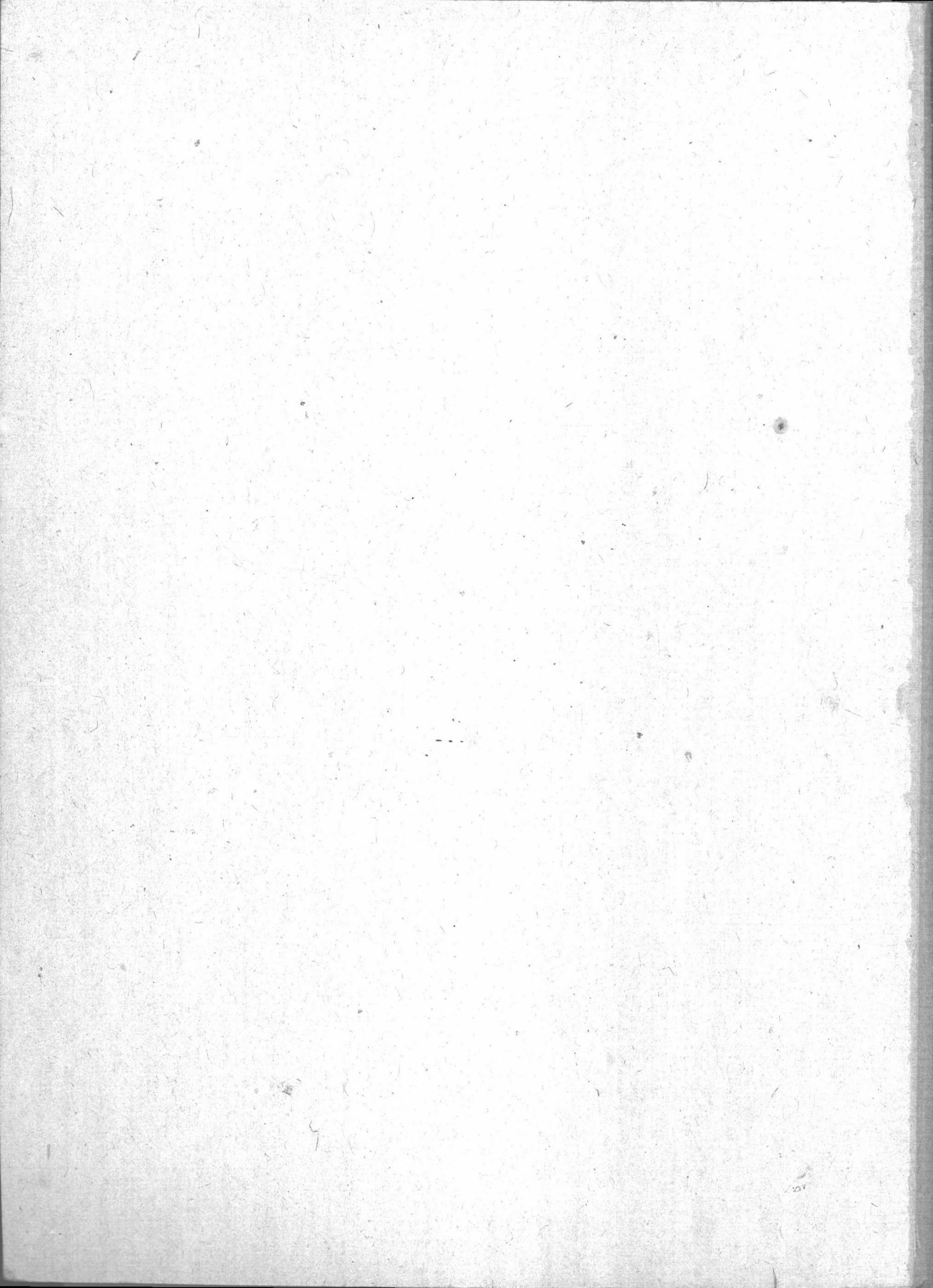
БЕОГРАДСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

АНАЛИ

ФИЛОЛОШКОГ
ФАКУЛТЕТА

18

БЕОГРАД 1987

АНАЛИ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА

БЕОГРАДСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

БЕОГРАД 1987

U N I V E R S I T É D E B E L G R A D E

ANNALES
DE LA FACULTÉ
DE PHILOGIE

TOME XVIII

1987

BELGRADE

1987

Б Е О Г Р А Д С К И У Н И В Е Р З И Т Е Т

АНАЛИ
ФИЛОЛОШКОГ
ФАКУЛТЕТА

КЊИГА XVIII

1987

БЕОГРАД

1987

Главни и одговорни уредник

Др МИХАИЛО ПАВЛОВИЋ
редовни професор

Чланови уређивачког одбора

Др НИКША СТИПЧЕВИЋ, редовни професор

Др ВЕСЕЛИН КОСТИЋ, редовни професор

Др МИОДРАГ СИБИНОВИЋ, редовни професор

Др НАДА ЂОРЂЕВИЋ, редовни професор

Др МИРКО КРИВОКАПИЋ, редовни професор

Др ДАРКО ТАНАСКОВИЋ, ванредни професор

Др ВЕСНА ПОЛОВИНА, доцент — секретар
Уређивачког одбора

Тираж 450 примерака

ИЗДАЈЕ ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ

Штампа: ГРО „Култура“, ООУР „Радиша Тимотић“
Београд, Обилићев венац 5

САДРЖАЈ — TABLES DES MATIÈRES

	Стр.
Веселин Костић: <i>Карактер и мотивација у Шекспировим драмама</i>	1
Veselin Kostić: <i>Character and Motivation in Shakespear's plays</i>	17
Љиљана Глумац-Томовић: <i>Рецепција француских беседника и писаца поучне књижевности XVII века на српскохрватском језичком подручју</i>	19
Ljiljana Glumac-Tomović: <i>Réception des orateurs et auteurs d'ouvrages d'éducation français du XVIIe siècle dans le domaine de la langue serbo-croate</i>	35
Миливоје Јовановић: <i>О Толстојевим традицијама у стваралаштву Исака Бабела и Александра Фадеева</i>	37
Миливое Ђованович: <i>О Толстовских традицијах в творчестве Исака Бабеля и Александра Фадеева</i>	51
Јелена Рајић: <i>Мигел де Унамано у српским и хрватским часописима између два рата (1924—1940)</i>	53
Jelena Rajić: <i>Miguel de Unamuno en las revistas literarias serbias y croatas entre dos guerras</i>	62
Јелена Новаковић: <i>Митски ликови у Бретоновим поетским романима: Мелузина</i>	63
Jelena Novaković: <i>Figures mythiques dans les romans de Breton: Mélusine</i>	79
Светозар Игњачевић: <i>Лоренс Дарел и Југославија</i>	83
Svetozar Ignjačević: <i>Lawrence Durrell and Yugoslavia</i>	98
Михаило Павловић: <i>Српска народна поезија у француској уметничкој прози</i>	99
Mihailo Pavlović: <i>La poésie populaire serbe dans la prose française</i>	140
Ivan Klajn: <i>Priručnici za srpskohrvatski na italijanskom jeziku od ujedinjenja Italije do prvog svetskog rata</i>	145
Ivan Klajn: <i>I manuali di serbocroato in lingua italiana dall'unificazione dell'Italia alla prima guerra mondiale</i>	168
Радоје Симић: <i>Из термилошке и теоријске проблематике српскохрватског језика</i>	169
Radoje Simić: <i>Terminologische und theoretische Probleme der serbo-kroatischen hochsprachlichen Norm</i>	200
Бранкица Чигоја: <i>Темнићи натпис</i>	201
Brankica Čigoja: <i>The Temnići Inscription</i>	217

Милан Стакић: Прасловенски суфикс <i>-ъкъ</i> у јужнословенским језицима	219
Стакич др Милан: Праславянский уменьшительный суффикс <i>-ъкъ</i> в южнославянских языках	225
Првослав Радић: Творбено-семантичке особености изведеница са суфиксом <i>-че</i> на делу балканизираних јужнословенских говора	227
Prvoslav Radić: <i>Some Specific Derivational and Semantic Features of the Forms Derived with the Suffix -če in Some »Balkanized« South-Slavic Languages</i>	236
Весна Половина: Актуелни проблеми лингвистичке прагматике	237
Vesna Polovina: <i>Current Problems of Linguistic Pragmatics</i>	261
Предраг Пипер: Референцијалност и исказ у исказу	263
Пипер Предраг: Референцијалност и высказывание в высказывании	272
Sanja Grahek: <i>Contenu en langue des morphèmes »déjà« et »encore« et leurs valeurs d'emploi dans le domaine non-temporel</i>	273
Sanja Grahek: <i>Značenje morfema »déjà« i »encore« na ravni jezika i njihove nevremenske upotrebne vrednosti</i>	292
Бранислава Поповић: Субјунктори и субјункторске фразе у немачком језику	293
Branislava Popović: <i>Subjunktör und Subjunktörphrase im Deutschen</i>	300
Гордана Кораћ :Различити степени кохезије између глагола и глаголске прилошке одредбе	301
Gordana Korać: <i>Degrees of Cohesion Between the Verb and Optional Adverbial Phrase Modifiers</i>	306
Драгана Бајић: Жоан Короминас: етимологија и историјска граматика шпанског језика	307
Dragana Bajić: <i>Joan Corominas: La etimología y la gramática histórica española</i>	318
Ђорђе Живановић: Белински о Мицкјевичу	319
Джордџе Живанович: Белинский о Мицкевиче	343
Извештај о раду Међународног славистичког центра у 1987. години	345

ПРВОСЛАВ РАДИЋ

ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ ИЗВЕДЕНИЦА СА СУФИКСОМ -ЧЕ НА ДЕЛУ БАЛКАНИЗИРАНИХ ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ ГОВОРА

Као резултат једног од бројних перинтеграционих процеса, у јужнословенским језицима је настао деминутивни суфикс -че. Суфикс -че је настао перинтеграцијом именичких основа које су градиле изведенице прасловенским суфиксом -џ, и то у случају када је суфикс -џ условљавао палатализацију финалног основинског консонанта к. Тако, на пример, говорећи о суфиксу -че у српскохрватском језику, Александар Белић истиче: „Према ђавѡ : ђавѡлак, ђавѡлче — одваја се -че као наставак, исп. *ákv̄* : *ákv̄че*, *gd̄vedo* : *gd̄vече*.“¹ Иако деминутивни суфикс -че познају и други словенски језици, на пример пољски, чешки, па и руски као суфикс -ча,² суфикс -че пре свега карактерише јужнословенске језике. Али и на самом јужнословенском терену овај суфикс је неједнако заступљен у различитим језицима и дијалектима. Тако, на пример, у словеначком језику овај суфикс не иде у ред продуктивнијих суфикса,³ али се то може кон-

¹ Александар Белић, *Савремени српскохрватски књижевни језик, II део: Наука о грађењу речи*, Научна књига, Београд 1949, стр. 70.

Са синхроног аспекта у српскохрватском језику се данас и у примерима типа *облаче*, *венче* може говорити само о суфиксу -че, с обзиром на то да српскохрватски творбени систем не укључује деминутивни суфикс -е као самосталну творбену морфему, осим у незнатном броју примера, који се и иначе тешко могу укључити у синхрону творбену анализу. Нешто је другачија ситуација у македонском и бугарском језику, где је поред суфикса -че у деминутивној служби продуктиван и суфикс -е (уп. мак. *нокте*, *цвете*, *торбе* : буг. *гълѣбе*, *главе*, *вѣрбе*). У овом раду, међутим, у оба случаја, тј. како у српскохрватском тако у македонском и бугарском језику, изведенице типа *облаче*, *венче* сматрају се изведеницама са суфиксима -че (в. о томе код: Првослав Радић, *Деминутивне изведенице типа облаче, венче у радовима из области творбе речи у бугарском и српскохрватском језику*, Втори међународен конгрес по бџлгаристика, Софија 1986. — у штампи).

² А. Белић је, међутим, сматрао да је -че само у српскохрватском језику постало самостална творбена морфема (В. Aleksandar Belić, *Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv- und Amplikativ-suffixe*, Leipzig 1901, стр. 204).

³ В. нпр. код: Јоџе Топоришић, *Slovenska slovnica*, Založba obzorja Maribor 1976, str. 1—588 (*Besedotvorje*, 109—173).

статовати и за поједине српскохрватске дијалекте и говоре, у првом реду за кајкавски и чакавски дијалекат, који готово и не познају овај суфикс.⁴ И у српскохрватском штокавском дијалекту суфикс *-че* је неједнако заступљен. У новоштокавским говорима, на пример, није посебно продуктиван, али се још увек чешће јавља у категорији младунчади, или младих припадника етничких или каквих других групација. Такву ситуацију врло добро илуструје Вуков *Српски рјечник*,⁵ а она увелико карактерише и савремени српскохрватски књижевни језик. Међутим, изоглосе заступљености суфикса *-че* показују да је на источним штокавским теренима овај суфикс продуктивнији, да би у староштокавским говорима он био један од најпродуктивнијих именичких суфикса. Ова изоглоса континуирано се затим наставља на суседне јужнословенске језике, македонски и бугарски језик, те је разумљиво што је у македонском и бугарском књижевном језику овај суфикс заступљен у великој мери.⁶

Очито је да изоглосе заступљености суфикса *-че* у јужнословенским језицима посебно издвајају македонске, бугарске и део српскохрватских говора који су њима најближи — дакле, управо оне јужнословенске говоре који су ушли у састав балканске језичке заједнице. Ови јужнословенски говори показују међусобно јединство на многим језичким плановима, па је разумљиво што се такво јединство очитује и на плану творбе речи. У погледу заступљености суфикса *-че*, ови говори се одликују не само његовом појачаном продуктивношћу, већ и посебним творбено-семантичким особеностима изведеница са овим суфиксом. Пре свега, суфикс *-че* се у овим говорима јавља као општи деминутивни суфикс, тј. суфикс који није ограничен првенствено на означавање младунчади и младих припадника различитих групација, већ је у великој мери заступљен у функцији означавања „умањених“ предмета и објеката у ширем смислу. Поред тога, суфикс *-че* се у овим говорима издваја као општи деминутивни суфикс и због своје могућности да се везује за основе именица сва три граматичка рода. Јасно је да је тиме знатно упрошћен деминутивни систем ових говора, чиме је неутралисан принцип дистрибуције суфикса према роду именица које учествују у творби.

Циљ овога рада је да, првенствено на примерима из балканизираних српскохрватских, и македонских говора, укаже на творбено-семантичке особености именичких изведеница са суфиксом *-че*. Основна грађа узета је из дијалектолошке литературе. Из техничких разлога примери се наводе без акценатских знакова.

⁴ В. Мате Нрасте, *Sufiksi za tvorbu deminutiva i augmentativa u čakavskim govorima srednje Dalmacije*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta, knj. II, Zagreb 1954, str. 60. Уп. и Блаж Јуришић, *Rječnik govora otoka Vrgade*, JAZU, Zagreb 1973, str. 1—255, — и др.

⁵ В. о томе подробнију анализу код: Борис Марков, *Именице с наставцима -че и -чић*, Наш језик, н. с., књ. X, св. 7—10, Београд 1960, стр. 228—246.

⁶ Контрастивна анализа суфикса *-че* у овим језицима, пре свега у македонском и српскохрватском језику, обухваћена је и мојим магистарским радом, *Именички деминутивни суфикси у македонском и српскохрватском језику*, одбрањеним на Филолошком факултету у Београду 1984. године.

I. КАТЕГОРИЈА МАЛИХ ИЛИ МЛАДИХ БИЋА И ПРИПАДНИКА РАЗЛИЧИТИХ ДРУШТВЕНИХ ГРУПАЦИЈА

а) Основе именица мушкога рода

Српскохрватски језик: Арнуче (:Арнути), братанче (:братанац), Вуксанче (:Вуксан), вуче (:вук), голупче (:голуб), ђаче (:ђак), коњче (:коњ), Призренче (:Призренац), рисјанче (:рисјанин), сељанче (:сељанин), Черкешче (:Черкез), чобанче (:чобанин), РКМД; бикче (:бик), братанче (:братанац), керче (:кер), Рес., 360; бикче (:бик), бравче (:брав), врапче (:врабац), ђаче (:ђак), кумче (:кум), неракче (:нераст), пакче (:пас), унуче (:унук), Лев., 200, 490—491; анђелче (:анђео), Београђанче (:Београђанин), бокче (:бог), војниче (:војник), Драганче (:Драган), зече (:зец), мајсторче (:мајстор), Миланче (:Милан), пасторче (:пасторак), синче (:син), Српче (:Србин), човече (:човек), Мил., 152—155; бравче (:брав), ђаче (:ђак), човече (:човек), ББП, 56; Де^иверче (де^ивер, 37), јуначе (:јунак 27), мишче (:миш, 143), Гал. С.; бекче (:бег), бећарче (:бећар), биволче (:бивол), болниче (:болник), бравче (:брав), грађанче (:грађанин), зајче (:зајац), логанче (:логанац = = миш), стокарче (:стокар) ..., Лес.

Македонски језик: биолче (:биол, 123), близначе (:близнак, 156), братче (:брат, 53), влче (:влк, 156), глуфче (:глушец, 125), Грче (:Грк, 271), гулапче (:гулаб, 93), сиромафче (:сиромав, 125), соколче (:сокол, 106), туѓинче (:туѓинец, 125), Гал.; војче (:војк), јешче (:јеш), Тет., 96—97; братче (:брат, 104), гарванче (:гарван, 88), глушче (:глушец, 142), гуштерче (:гуштер), деверче (девер, 103), црвче (:црв, 143), Кум.; биолче (:биол), брафче (:брав), кумче (:кум), Македонче (:Македонец), синче (:син), Гос., 53; близанче (:близнак, 21), воловарче (:воловар), измикарче (:измикар, 52), козарче (:козар, 60), офчарче (:овчар, 52), Кос.; волче (:вол), ешче (:еш), измикарче (:измикар), нукче (:нук), синче (:син), Дој., 65—66.

Бројне изведенице овога типа бележи и РМЈ: ангелче (:ангел), бравче (:брав), волче (:волк), деверче (девер), зверче (:звер), коњче (:коњ), наотче (:наод), рибарче (:рибар), селанче (:селанин), слонче (:слон), штркче (:штрк) итд.⁷

б) Основе именица женскога рода

Српскохрватски језик: бапче (:баба), девојче (:девојка), жапче (:жаба), змиче (:змија), јуниче (:јуница), кокошче (:кокошка), лисиче (:лисица), мече (:мечка), рипче (:риба), ћурче (:ћур-

⁷ Уп. у бугарском књижевном језику примере: *братче, внуче, войниче, врабче, вълче, гълъбче, другарче, зайче, зверче, юначе, конче, момче, старче, човече* (Б. Кръстев, *Умалителността в българския език*, София 1976, стр. 32—34).

ка), чавче (:чавка), шоче (:шотка), РКМД; гукче (:гуска), девојче (:девојка), змиче (:змија), пловче (:пловка), свињче (:свиња), Рес., 359—360; бувче (:бува), гукче (:гуска), девојче (:девојка), женче (:жена), змиче (:змија), рипче (:риба), ћурче (:ћурка), шоче (:шотка), Лев., 490—491; бепче (:беба), Дарче (:Дара), жгепче (:жгеба), кобилче (:кобила), мајче (:мајка), Невенче (:Невена), свраче (:сврака), снајче (:снајка), Мил., 156—159; девојче (:девојка), женче (:жена), ББП, 56; кубилче (:кубила), Гал. С., 190; бабче (:баба), булче (:була), девојче (:девојка), женче (:жена), змиче (:змија) . . ., Лес.

Македонски језик: женче (:жена), Гал., 156; кокошче (:кокошка), Тет., 96—97; вљшче (:вљшка, 82), јариче (:јарица, 103), лисиче (:лисица, 131), Кум., вофче (:вошка), гуфче (:гуска, 53), ластоиче (:ластоица, 25), Гос.; чупче (:чупа), Кос., 155.

Бројне примере овога типа бележи и РМЈ: гугувче (:гугувка), жапче (:жаба), желче (:желка), женче (:жена), камилче (:камила), кобилче (:кобила), коковче (:кокошка), кравче (:крава), ластовиче (:ластовица), лисиче (:лисица), невенче (:невеста), посестримче (:посестрима), птиче (:птица), рипче (:риба), самовилче (:самовила), срнче (:срна), чавче (:чавка) итд.⁸

в) Основе именица средњега рода

Српскохрватски језик: ждрепче (:ждребе), сугарче (:сугаре), РКМД; говече (:говедо), ждрепче (:ждребе), јунче (:јуне), Рес., 359—360; чељаче (:чељаде), ББП, 56; крнче (:крме), Црм., 333; јагањче (:јагње), пилче (:пиле), прапче (:прасе), Лес.

На широј територији српскохрватског језика може се забележити пример *копилче* (:копиле), који је забележен и у РМС.⁹

Македонски језик: ждрепче (:ждребе, 92), јунче (:јуне, 143), прапче (:прасе, 82), телче (:теле, 131), Кум.

У РМЈ забележени су примери: ждрепче (:ждребе) и сугарче (:сугаре). Пример *говетче* („Трајко е кротко говетче.“) забележен је у роману *Арамиско гнездо*, Ѓ. Абаџијева (Скопје 1972), али су у књижевним делима забележени и други примери, као *магарче* (:магаре), *пилче* (:пиле).¹⁰

⁸ Уп. у бугарском књижевном језику примере: *девојче, жабче, животинче, змийче, яребиче, кобилче, кукувиче, ластовиче, лисиче, птиче, свинче, свраче, шопкинче* (Б. Крџев, *Умалителността* . . ., 45—47).

⁹ Уп. и *крмче* (:крме), *назимче* (:назиме), *омче* (:оме), *пилче* (:пиле, РМС).

¹⁰ В. Борис Марков, *Наставки со експресивно значење кај именките*, Годишен зборник, Филозофски факултет на универзитетот — Скопје, кн. 21, Скопје 1969, стр. 272. Изведенице овога типа могу се забележити и у бугарским дијалектима, уп. *жрепче, јагањче, магарче, пълче* и сл. (Ст. Стојков, *Банатският говор*, Софија 1967, стр. 353).

III. КАТЕГОРИЈА ПРЕДМЕТА И ОБЈЕКТАТА

а) Основе именица мушкога рода

Српскохрватски језик: амбарче (:амбар), бардаче (:бардак), глокче (:глог), дукаче (:дукат), јастуче (:јастук), јелече (:јелек), катанче (:катанац), колаче (:колач), комаче (:комад), лепче (:леб), ношче (:нож), пруче (:прут), рокче (:рог), џакче (:џак), РКМД; авионче (:авион), асталче (:астал), ашовче (:ашов), брекче (:брег), јастуче (:јастук), јексерче (:јексер), кладенче (:кладенац), кревече (:кревет), креденче (:креденац), стокче (:стог), тањирче (:тањир), чанче (:чанац), џемперче (:џемпер), Рес., 359—360; ашовче (:ашов), бардаче / бардакче (:бардак), брекче (:брег), грудњаче (:грудњак), зубунче (:зубун), лонче (:лонац), нокче (:нож), пликче (:плик), рокче (:рог), ропче (:роб), фењерче (:фењер), Лев., 491; бокалче (:бокал), бунарче (:бунар), винограче (:виноград), вирче (:вир), грочче (:гроб), зупче (:зуб), каикче / каиче (:каич), стомаче (:стомак), трупче (:трупац), чекиче (:чекић), шпорече (:шпорет), Мил., 152—155; ношче / ношче (:нож, 147), препасче / препасче (:препасок, 121, 129), прстенче (:прстен, 182), пруче (:прут, 125), пршче (:прст, 129), риче (:рид, 125), Ср. Ж.; бакраче (:бакрач, 224), кумаче (:кумат, 47), пањче (:пањ, 27), црепче (:цреп, 55), Гал. С.; џакче (:џак), шиниче (:шиник), ББП, 56; брегче / брече (:брег), граче (:град), домче (:дом), дукаче (:дукат), ибриче (:ибрик), обрашче (:образ), појаче (:појас), саче (:сат), цвејче (:цвет) ..., Лес.

Македонски језик: аванче (:аван), босилче (:босилек, 156), грофче (:грош, 125), дуќанче (:дуќан, 156), кожуфче (:кожув, 157), појафче (:појас, 125), ручече (:ручек, 156), Гал.; просче (:прозд), мосче (:мост), Тет., 97; аванче (:аван), амбарче (:амбар), бардаче (:бардак), герданче (:гердан, 103), грошче (:грош, 131), езиче (:език, 50), каменче (:камен, 103), лакътче (:лакът, 45), лишче (:лист, 82) метче (:мед, 89), мошче (:мост, 82), нокътче (:нокът, 45), облаче (:облак, 103), сатче (:сат, 89), црепче (:цреп, 143), Кум.; барјаче (:барјак, 53), брефче (:брест), вофче (:воз, 42), долче (:дол), дъпче (:дъб), облаче (:облак, 53), снечче (:снег, 54), столче (:стол, 53), тутунче (:тутун, 54), фефче (:фес, 42), Гос.; брефче (:брест), вофче (:воз), мофче (:мост), тафче (:тас), фефче (фес), Кич., 56; краче (:крак), лепче (:леб), стапче (:стап), столче (:стол), топче (:топ), Кос., 58; ветърче (:ветър), вирче (:вир), зъпче (:зъб), изикче (:изик), мосче / мохче (:мост), носче / нохче (:нос), пръшче / пръхче (:пръст), убрашче / убрашче (:убраз), фесче / фехче (:фес), Дој. 43, 65—66; ношче (:нож), пракче (:праг), столче (:стол), Дел., 81.

У великом броју примера изведенице овога типа забележене су и у РМЈ: бутче (:бут), вратче (:врат), гласче (:глас), гравче

(:грав), гровче (:грозд), залаче (:залак), залче (:заб), зборче (:збор), јастакче (:јастак), кибритче (:кибрит), меурче (:меур), оривче (:ориз), ракавче (:ракав), стихче (:стих), столпче (:столб) итд.¹¹

б) Основе именица женскога рода

Српскохрватски језик: дињче (:диња), каленче (:каленница), лубенче (:лубеница), матиче (:матика), њивче (:њива), одајче (:одаја), сицимче (:сицима), сопче (:соба), тепсиче (:тепсија), шамиче (:шамија), РКМД; букличе (:буклија), јабуче (:јабука), кафанче (:кафана), кашиче (:кашика), котарче (:котарица), кошуљче (:кошуља), крпче (:крпа), ложиче (:ложица), мотиче (:мотика), пољанче (:пољана), секирче (:секира), сопче (:соба), столиче (:столица), тестиче (:тестија), чарапче (:чарапа), Рес., 359; авличе (:авлија), гибанче (:гибаница), дињче (:диња), зграче (:зграда), ковче (:кова), колипче (:колиба), свирајче (:свирајка), сламче (:сламка), сопче (:соба), шумче (:шумка), Лев., 490—491; артиче (:артија), вратњиче (:вратњица), главче (:глава), капиче (:капија), колипче (:колиба), котарче (:котарица), кутиче (:кутија), лубенче (:лубеница), марамче (:марама), оловче (:оловка), паприче (:паприка), сличе (:слика), трпче (:трба), узиче (:узица), цедуљче (:цедуља), ципелче (:ципела), шубарче (:шубара), Мил., 156—159; аљинче (:аљина), главче (:глава), дињче (:диња), крушче (:крушка), кутиче (:кутија), ливаче (:ливада), сљивче (:сљива), тепсиче (:тепсија) . . . , Лес.

Македонски језик: боцалче (:боцалка, 156), каче (:каца, 178), китче (:житка, 179), кофче (:коска, 125), Гал., гранче (:гранка), корче (:жорка), косче (:коска), Тет., 96—97; виљушче (:виљушка), јабуче (:јабука, 103), ливатче (:ливада, 89), машче (:маст), мџиче (:мџска, 82), нокче (:нога, 79), опашче (:опашка), пушче (:пушка, 82), солче (:сол), трпешче (:трпеза, 131), Кум.; брадајче (:брадајца, 25), глафче (:глава, 53), круфче (:круша, 42), лединче (:ледина), млаче (:млака, 53), опафче (:опашка), пуфче (:пушка, 42), ракиче (:ракија, 53), Гос., солче (:сол), крџфе (:крџв), Дој., 65.

Бројне примере овога типа бележи и РМЈ: гувче (:гуша), доламче (:долама), капче (:капа), књивче (:књига), кошулче (:кошула), крувче (:круша), ливатче (:ливада), лопатче (:лопата), опратче (:отрада), печурче (:печурка), планинче (:планина), поличе (:полица), раче (:рака) итд.¹²

¹¹ Уп. у бугарском књижевном језику примере: *гласче, градче, езиче, епизодче, кладенче, кожухче, краче, крџче, кџсче, кџтче, лимонче, листче, мирче, мотивче, ножче, облаче, пламџче, поточе, прозорче, светче, столче, стрџкче* итд. (Боримир Крџтев, *Умалителноста . . .*, стр. 31—34).

¹² Уп. у бугарском књижевном језику примере: *булче, градинче, каче, кошниче, крџпче, секирче, стайче* итд. (Б. Крџтев, *Умалителноста . . .*, 45—47).

в) Основе именица средњега рода

Српскохрватски језик: грнче (:грне), Рес., 360; бурче (:буре), Лев., 491; бурче (:буре), клупче (:клубе) (али грнче: грнац), Лес. На ширем српскохрватском језичком терену може се забележити изведеница *клупче* (:клубе), коју бележи и РМС.

Македонски језик: гргалче (:гргале, 156), клопче (:клопко, 88, 106), Гал.; грнче (:грне, 219), дрвче (:дрво, 131), Кум.; дърфче (:дърво), Гос., 54; оче (:око), Кич., 80.

Неколико примера забележено је и у РМЈ: јаболче (:јаболко), кандилче (:кандило), оче (:око), решетче (:решето), седалче (:седало), тенџерче (:тенџере), сондевче (:сонце). Примери дрвче (:дрво) и *ситче* (:сито) забележени су и у књижевним текстовима.¹³

*
* *

Изнесена грађа сведочи о изразитој продуктивности суфикса *-че* на делу јужнословенских балканизираних говора. Томе у великој мери доприноси способност овог суфикса да се везује за врло различите семантичке категорије именица — именице које означавају бића, предмете, делове тела, просторе, површине итд., а у ређим случајевима чак и градивне и апстрактне именице.¹⁴ Међутим, у дијахроној перспективи гледано, првобитна функција суфикса *-е* (→*-че*) била је ограничена пре свега на означавање младунчади, што нам потврђују и старословенски текстови примерима типа *агне*, *гребе*, *овъсе* и сл.¹⁵ У следећим периодима судбина овог суфикса кретала се у правцу његовог даљег везивања за основе именица које означавају бића, али сада не само младунчад, већ и мала бића уопште. Јачање продуктивности овога суфикса утицало је затим на издајање деривата *-че*, који је на творбено-семантичком плану углавном сачувао особености суфикса *-е* (уп. сх. *ђаче*, *врапче*, *девојче* → *медвече*, *дилберче*, *женче*).¹⁶ Следећа, значајна иновација било је везивање овог суфикса за категорију предмета и објеката у ширем смислу, чему је, поред

¹³ В. Борис Марков, *Наставки со експресивно значење...*, стр. 272.

Овај творбени тип није продуктиван ни у бугарском језику. Међутим, док су у књижевном језику ова образовања ретка (уп. *оче*, *дрвче*, *сечивче*, *коленче*, Б. Крџев, *Умалителноста...*, стр. 50, 53) у дијалектима се овакви примери могу чешће забележити: *селче*, *слемче*, *гнешче*, *лойшче*, *зрнче*, *гребљче*, *писњнче*, *сукњнче* (Стойко Стойков, *Банатският говор*, 353), *виделче*, *дърфче*, *кеменче*, *магарче* итд. (Михаил Виденов, *Към словообразуването на годечкия говор*, Годишник на Софийския университет, том LXV, 1, София 1972, стр. 111).

¹⁴ Наравно, на широкој територији ових говора могу се уочити и извесне неуједначености у погледу творбено-семантичких особености изведеница са суфиксом *-че*, али у овом прилогу се на томе нећу задржавати.

¹⁵ Ст. М. Куљбакин, *Старословенска граматика*, Београд 1930, стр. 89.

¹⁶ То посебно илуструју македонски и бугарски језик у којима су суфикси *-е* и *-че* творбено-семантички међусобно најближи (уп. мак. *свере* / *сверче*, *сине* / *синче*, *крсте* / *крвче*, *книже* / *книвче* итд., РМЈ).

општег ширења овог суфикса, могла помоћи и честа метафоризација у хипокористичком обраћању особама и бићима уопште (уп. нпр. у лирским песмама *шећерче*, *бисерче*, за драгу особу).¹⁷ Овакав тип творбе посебно је, међутим, захватио балканизирани део јужнословенских говора. На другој страни, иако су већ првобитна творбено-семантичка својства суфикса *-е* указивала на могућност његовог везивања за именичке основе оба природна рода, једна од основних карактеристика суфикса *-че* у овим говорима управо је његова могућност да подједнако деминуира како основе именица мушког тако основе именица женског рода, па чак, у ограниченном обиму, и основе именица граматичког средњег рода. Разлоге недовољне заступљености основа именица средњег рода у творби суфиксом *-че* треба тражити у самој природи суфикса *-е* (\rightarrow -*че*), који се за ове основе није могао везивати, утолико пре што су и оне саме често завршавале на вокал *e*. Међутим, накнадно формиран суфикс *-че*, како због своје фонетске структуре тако због своје опште продуктивности, проширио се незнатно и на основе именица средњег рода, али још увек не потискујући карактеристичне суфиксе за деминуцију именица средњег рода.¹⁸

Остаје, међутим, питање — како је дошло до овакве продуктивности суфикса *-че* управо на делу јужнословенских балканизираних говора? На ово питање се вероватно не може дати потпун одговор без уважавања чињенице да је фонетски и семантички аналоган суфикс познат и другим балканским језицима, на пример, румунском, албанском али и турском језику.¹⁹ Чињеница да се овакав суфикс приписује и персијском језику, који је посредством турског оставио бројне трагове у јужнословенским и осталим балканским језицима, указује и на могуће присуство балканистичких језичких момената у укореењању суфикса *-че* у овим јужнословенским говорима.²⁰ Хронологизација продуктивности суфикса *-че* у јужнословенским

¹⁷ Драгица Малић, *Рјечник ЈАЗУ као показатељ јединствености хрватско-српског дијасистема и посебности варијаната стандардног језика*, Наш језик, н. с., књ. XXV, св. 1—2, стр. 50.

¹⁸ Отуда се тешко може прихватити мишљење Бориса Маркова о фонетској условљености дистрибуције деминутивних суфикса *-це* и *-че* у македонском језику. По Маркову, наиме, „Разграничувањето во употребата на овие две адекватни по значење наставки е по сè изгледа обусловено, ако не напoлно тогаш во голема мерка, од карактерот на основата на која се додават.“ (*Наставки со експресивно значење...*, 263). Међутим, преимућство суфикса *-це* над суфиксом *-че* у македонским изведеницама типа *виделце*, *езерце*, *винце* итд., не може се објашњавати фонетским разлозима, утолико пре што консонанти *ц* и *ч* због своје фонетске блискости и у српскохрватском и у македонском језику имају готово исти статус и исту судбину.

¹⁹ В. о томе код: Борис Марков, *Именице с наставцима -че и -чић* стр. 244—246.

²⁰ Већ је Ф. Миклошич суфикс *-че* довео у везу са турско-персијском творбеном морфемом *-ča* (F. Miklosich, *Über die Einwirkung des türkischen auf die Grammatik der südosteuropäischen Sprachen*, Wien 1889, стр. 2—3). У речнику Абдулаха Шкалјића, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* (Сарајево, 1979), поред бројних именица са завршетком на *-че*, могу се забележити и изведенице са деминутивним суфиксом *-че* који се такође објашњава турско-персијским пореклом (в. *ćunče*, *čurče* и др.). У свом *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (I том, стр. 301, Загреб 1971) Петар Скок за овај суфикс каже: „U turcizmima naročito perzijskog podrijetla, kao *parče* (v.), *murče* od *mur* ‚mрав‘ i sam sufiks može biti perzijskog podrijetla: *-če*, *-ča*.“

говорима иде у прилог оваквој тези јер се суфикс *-че* као самостална творбена морфема не јавља у најстаријим јужнословенским текстовима.²¹ Међутим, његово касније формирање и овладавање именичким деминутивним системом у делу јужнословенских говора могло је поред сопствених унутарјезичких могућности бити подржано и вањским језичким утицајима.²² Све то, међутим, тек отвара простор даљем истраживању ове проблематике.

ИЗВОРИ

а) Српскохрватски

- РКМД Глиша Елезовић, *Речник косовско-метохиског дијалекта*, Српски дијалектолошки зборник, књ. IV, Београд 1932; књ. VI, Београд 1935.
- Рес. А. Пецо и Б. Милановић, *Ресавски говор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XVII, Београд 1968, стр. 241—367.
- Лев. Радоје Симић, *Левачки говор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XIX, Београд 1972, стр. 618.
- Ср. Ж. Миливој Павловић, *Говор Сретачке Жупе*, Српски дијалектолошки зборник, књ. VIII, Београд 1939, стр. 350.
- Гал. С. Павле Ивић, *О говору галипољских Срба*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XII, Београд 1957, стр. 520.
- ББП Недељко Богдановић, *Говори Бучума и Белог Потока*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXV, Београд 1979, стр. 178.
- Црм. Бранко Милетић, *Црмички говор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. IX, Београд 1940, стр. 209—651.
- Мил. Првослав Радић, *Именички деминутивни суфикси -че и -иче у говору села Милошева у Великом Поморављу*, Јужнословенски филолог, књ. XL, Београд 1984, стр. 149—165.
- Лес. Брана Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац 1984, стр. 1—386.
- РМС *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Матица српска — Матица хрватска, књ. 1—3, Нови Сад — Загреб 1967—1969; књ. 4—6, Нови Сад 1971—1976.

б) Македонски

- Гал. Александар Белић, *Галички дијалекат*, Српски дијалектолошки зборник, књ. VII, Београд — Срем. Карловци 1935, стр. 356.
- Тет. Трајко Стаматоски, *Градскиот тетовски говор*, I део: Македонски јазик, кн. 2, год. VII, Скопје 1956, стр. 210—242; II део: Македонски јазик, кн. 1, год. VIII, Скопје 1957, стр. 91—116.
- Кум. Божо Видоески, *Кумановскиот говор*, изд. Институт за македонски јазик — Скопје, посебни изданија, кн. 3, Скопје 1962, стр. 350.
- Гос. Аритон Поповски, *Македонскиот говор во гостиварскиот крај*, Гостивар, 1970, стр. 202.
- Кич. Божо Видоески, *Кичевскиот говор*, Македонски јазик, кн. 1, год. VIII, Скопје 1957, стр. 31—91.

²¹ Уп. L. Sadnik, R. Aitzetmüller, *Handwörterbuch den Altkirchenslavischen Texten*, Heidelberg 1955.

²² О томе Борис Марков пише: „Иако је највероватније настао на домаћем тлу, његова велика распрострањеност, изгледа, условљена је донекле балканским утицајем.“ (*Именице с наставцима -че и -чић*, 245).

- Кос. Благой Шклифов, *Костурският говор*, Издателство на българската академия на науките, София 1973, стр. 169.
- Дел. Методи Кушевски, *Делчевски градски говор*, Македонски јазик, кн. 1—2, год. IX, Скопје 1958, стр. 67—109.
- Дој. Коста Пеев, *Дојранскиот говор*, Македонистика, бр. 2, Скопје 1979, стр. 191.
- PMJ *Речник на македонскиот јазик*, I: А—Х, Скопје 1961; II: О—П, Скопје 1965; III: Р—Ш, Скопје 1966.

SUMMARY

DERIVATIONAL AND SEMANTIC FEATURES OF FORMS DERIVED WITH THE SUFFIX *-če* IN SOME »BALKANIZED« SOUTH-SLAVIC LANGUAGES

One of the features of the lexical derivation in the »balkanized« South-Slavic languages is the large productivity of the suffix *-če*. This productivity has not been fully explained in linguistics, but a number of facts indicate that there may be a non-Slavic influence upon this phenomenon. Apart from its productivity in some of these languages, the suffix *-če* is characterized by specific derivational and semantic properties.

Prvoslav Radić